DE IVELAND GEMEENTELIJKE MINERALENVERZAMELING

In het omvangrijke protokol van de gemeentelijke vergadering 9. juli 1971, kunnen wij de met de hand geschreven tekst lezen: “De erfgenamen van Olaf Landsverk bieden een grote verzameling mineralen te koop aan voor het bedrag van 10.000 noorse kronen. Tijdens overleg in de gemeenteraad stelde de burgemeester voor in te stemmen met het door hemzelf gesteunde voorstel om deze mineralenverameling te kopen voor de vraagprijs van 10.000 kronen, welke gedekt werden door H.K. IX F.8 na overboeking van H.K. XIX A.2. Dit voorstel werd eenstemmig aangenomen. Einde vergadering.”.

Het protokol is onmiskenbaar ondertekend door de toenmalige burgemeester en politieman Olav A. Vatnestraum en de overige leden van de gemeenteraad, inclusief mijnwerker en mineralenverzamelaar Bjarne Engestøl.

Tijdens de volgende gemeenteraadsvergadering wordt vermeld onder zaak 51: Over ”De nieuw ingekochte mineralenverzameling” wordt gezegd: “De adviesraad heeft nagedacht over de plaats waar de verzameling geplaatst zou moeten worden en adviseert eenstemmig de gemeenteraad een positieve stem uit te brengen voor volgend voorstel: De mineralenverzameling die zich op dit moment nog in Evje bevind, zou rond 1. sept. 1971 gehaald moeten worden en in de hal in het gemeentehuis geplaatst moeten worden.

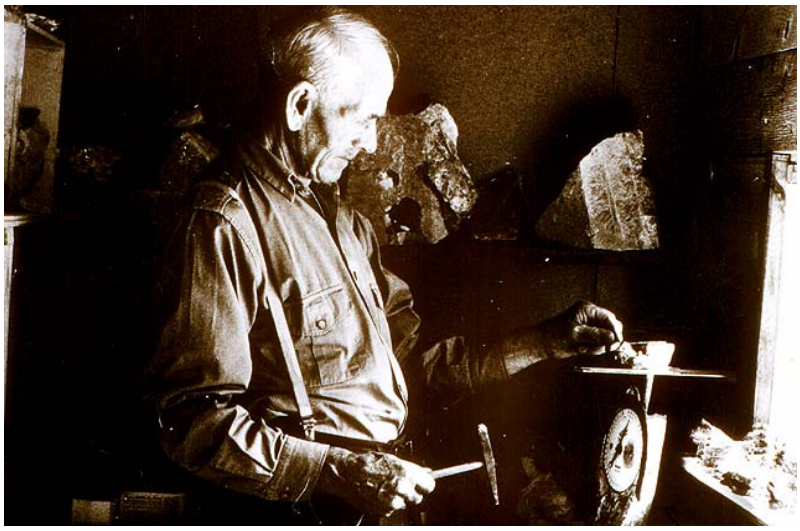

Olaf Landsverk (1887-1966) was één van de voornaamste mineralenverzamelaars in het Setesdal, met een verzameling van ongeveer 500 exemplaren van 200 verschillende mineralen. Afgezien van zijn arbeid als weginspecteur, was hij actief als mijnwerker in verscheidene groeves samen met zijn zonen Orest, Arthur, Ivar en Willy.

Topklasse mineralen uit de Landsverk verzameling zijn te zien in verscheidene geologische exposities de wereld rond. In 1960 kreeg Landsverk een koninklijke onderscheiding voor zijn bijdrage tot de geologische activiteit in Iveland. De erfgenamen hebben het diploma en medaille aan de gemeentelijke mineralenexpositie gedoneerd.

De beste mineralen uit de Landsverk collectie vormen de basis van de gemeentelijke expositie.

Dit gaf de expositie uiteraard een fantastische start, en er werden direct vitrines gekocht. Een paar extra grote exemplaren werden op metalen platen geplaatst met daarover heen een glazen deksel.

Het is interessant om te weten dat de geologische vereniging in de regio -"Sørlandets Geologiforening"- al in een vroeg stadium zich bereid verklaarde de ontwikkeling van de mineralencollectie te steunen. Tijdens een bestuursvergadering 11. okt. 1977 werd het volgende gesteld: "M.b.t. de mineralencollectie van Iveland: Het bestuur van Sørlandets Geologiforening heeft vernomen dat een comité benoemd zal worden, welke zich zal bezighouden met het beheer van de nieuw ingekochte mineralenverzameling. Het bestuur ziet het als de taak van de vereniging zich beschikbaar te stellen voor hulp met beheren van de collectie, en indien mogelijk deze te ontwikkelen tot een geologisch centrum. Wij stellen hierbij voor dat het comité contact op neemt met de adviesraad in Iveland om deze zaak te bespreken. Het bestuur heeft Einar Mykland aangewezen als contactpersoon namens de vereniging. Wij vinden tevens dat dit project indien mogelijk economisch gesteund zou moeten worden."

Verder wordt vermeld in Zaak 4: "Mineralenbeurs: Het bestuur van Sørlandets Geologiforening is van mening dat er gestreefd moet worden naar een jaarlijkse mineralenbeurs in Iveland. De eventuele winst van deze beurs zou gebruikt moeten worden ten bate van de gemeentelijke expositie. Andreas Corneliusen, Salve Budalshei, Salve Øyna en Magnus Nateland vormen het comité. Andreas Corneliussen is voorzitter en nodigt de leden uit voor een vergadering."

Het bestuur werd gevormd door gerenommeerde verzamelaars. Naast Budalshei, Corneliussen en Mykland vinden wij Per Myrann, Torleif Ålvik, Ute de Lange Nilsen, Orest Landsverk, Salve en Elisabeth Gjertsen. De vereniging heeft een goed contact met de Iveland gemeente opgebouwd aangaande de expositie van de collectie.

Een beurscomité werd benoemd en de beurs werd in de nieuwe school bij het gemeentehuis gehouden. In het tiende jaarrapport van de vereniging wordt vermeld: "Het is gebleken dat een jaarlijkse mineralenbeurs een noodzaak is, bij voorkeur in mei. Het bestuur heeft besloten dat de eventuele winst een toekomstig mineralenmuseum in Iveland ten goede zal komen." Tesamen werden er 4 beursen georganiseerd in de periode 1973-80.

Toen de Iveland gemeente in 1987 een nieuw gemeentehuis kreeg, was er grote steun voor het aanpassen van het gebouw voor het exposeren van de mineralenverzameling. In de grote hal werden fraaie vitrines ingebouwd.

De collectie was op eenvoudige en helaas onvolkomen wijze gekatalogiseerd, en bevatte zowel lokale, noorse en buitenlandse mineralen. Het is duidelijk dat Landsverk vele buitenlandse contacten had. Een groot aantal van de buitenlandse mineralen waren van zeer bescheiden kwaliteit. We gaan er maar van uit dat buitenlandse mineralen in die tijden waardevoller werden ingeschat dan nu het geval is.

De huidige collectie bevat uitsluitend mineralen uit het Evje/Iveland-gebied.
Wij zijn er van overtuigd dat het in eerste instantie de lokale mineralen zijn die de bezoekers willen zien. Bovendien kan dit een bijdrage zijn om de lokale economie te stimuleren. Wij hebben echter niet de capaciteit om een landsdekkende expositie te zijn, dat is een taak voor de nationale museums.

De gemeenteraad heeft besloten dat de opbouw van de collectie een actief proces dient te zijn, waarbij slechtere exemplaren door nieuwe, betere exemplaren vervangen dienen te worden.

Dank zij de steun van de vele vrijwillige bijdrages is de collectie de laatste paar jaren behoorlijk gegroeid.

Als verantwoordelijk persoon voor de gemeentelijke collectie gedurende bijna een generatie, is het mij een genoegen te constateren dat gedurende wisselende besturen de steun aan de gemeentelijke expositie onverminderd groot is gebleven, en het belang van het ”redden” van mineraalexemplaren voor algemeen, wetenschappelijk gebruik op de voorgrond staat.

De verzameling is door de jaren heen verbeterd met materiaal van beursen, veilingen, mijnbouw en de vele bijdrages van amateur verzamelaars.

De collectie bestaat op dit moment uit omtrent 350 exemplaren, inclusief de niet tentoongestelde exemplaren. In de collectie is slechts 60% van de 110 in dit gebied gevonden mineralen gerepresenteerd. De voornaamste oorzaak daarvan is dat vele van de meer zeldzame mineralen in zeer kleine hoeveelheden zijn gevonden.

Boer, kruidenier, predikant en groevearbeider Olav P. Tveit informeerde ons ongeveer 15 jaar geleden dat er enkele grote stenen met veldspaatkristallen in één van zijn groeves in Frigstad lagen, die hij graag aan de gemeente wilde schenken. Tezamen met de technische dienst werden de stenen tot een meer hanteerbaar formaat teruggebracht. In de entrée is nu een 120x40 cm groot exemplaar met prachtige veldspaatkristallen tot 25 cm te bewonderen.

De eigenaar van het Ljoslandsåsen groevegebied inviteerde mij op een groevedag in de Hålandsgroeve. Een bepaalde zone aan de rand van de groeve, grensende aan het nevengesteente (“blauw gesteente”) bleek zeer rijkelijk grote berylkristallen te bevatten. Wij besloten een flink aantal gaten te boren en expanderend beton te gebruiken, om daarmee een zo groot mogelijk blok onbeschadigd uit de wand te halen. Tijdens het boren had het boorstof een aantal keren een verdacht groene kleur. Een duidelijk teken dat er zich nog meer beryl dieper in de wand verscholen hield. De daarop volgende dag was het hele blok een paar centimeter naar voren geschoven en kon getransporteerd worden. Het blok werd daarna kleiner gemaakt en geprepareerd. Met een berylkristal van niet minder dan 70 cm lang behoort dit exemplaar tot één van de hoogtepunten van de collectie. Een aardig detail is dat de ontbrekende top van het kristal prachtig heldere, slijpbare delen bevatte en perfecte eindvlakken had. Deze bevindt zich nu in de collectie van een verzamelaar in het oosten van Noorwegen, die zich bereid heeft verklaard deze te ruilen tegen een exemplaar van gelijkwaardige kwaliteit...

Het mineraal thortveitiet werd voor de eerste keer in de geschiedenis gevonden in één van de Landsverk groeves in Evje. Toen Olaus Thortveit in 1911 een monster van dit materiaal naar het Geologische Museum in Oslo zond, bleek dit een wereldwijd nieuw mineraal te zijn. Ten gevolge van een hoog gehalte aan scandium werden gedurende de jaren 50-60 in enkele groeves uitsluitend thortveitiet gewonnen, welke tegen extreem hoge prijzen aan de U.S.A. verkocht werd.
Meer recentelijk vonden Tormod Kåbuland en Salve Eieland rijkelijk thortveitiet in de Amerikagroeve in Frigstad. Een prachtig exemplaar met een 8,5x5,5 cm groot oppervlakte met thortveitietkristallen werd door hun aan de gemeente geschonken.

De dochter van de bekende grondbezitter en groevearbeider Bjarne Engestøl verkocht aan het einde van de 80-er jaren enkele goede mineraalexemplaren van het Knipane groevegebied. In het bijzonder vermeldenswaard is een 25 cm lang thortveitietkristal in gesteente. Verder was er een goudberyl van 17 kilo! Een ander goudberylkristal werd opgezaagd en gebruikt om prachtige facetgeslepen stenen te slijpen. Tot slot was er een 6 cm lang, donkergroen apatietkristal van de Storsynken.

Tijdens de grote veiling van de mineralencollectie van Ragnhild en Albert Frigstad waren zowel de burgemeester als de raadman aanwezig om het gebeuren te volgen. De gemeentelijke collectie werd tijdens deze gelegenheid uitgebreid met verscheidene topklasse mineraalexemplaren. In het bijzonder vermeldenswaardig is en 7,5 x 6 cm groot, bloedrood doorschijnend spessartienkristal. Een 22 cm lang rookkwartskristal van de kwartsgroeve te Birkeland verdient eveneens vermelding. Het kristal heeft een enkelvoudige top aan één kant, terwijl de andere kant door talloze kleinere toppen wordt gevormd. Tevens verwierf de gemeente via een omweg een zeer goede, 12x8 cm groot en rijkelijk gekristalleerd fluorapophyllietexemplaar van de Flåt nikkelgroeve.

De van noorse mineralbeurzen bekende Lothar Otter -een goede vriend van Noorwegen-, heeft gedurende de jaren bijgedragen met vele goede exemplaren en gedetailleerde informatie om andere mineralen in de collectie. In het bijzonder denk ik aan een groot en compleet gadolinietkristal van de Landsverk I groeve en een fraai exemplaar met xenotiemkristallen van Kåbuland.

Eén van de vermeldenswaardige specialiteiten in de collectie zijn een aantal goede exemplaren van tombarthiet, welk mineraal voor het eerst in de geschiedenis gevonden

werd in de Høgetveit groeve in Evje en vernoemd werd naar professor Tom Barth. Tussen haakjes moet er bij vermeld worden dat het uiteraard mogelijk is om te spreken van een goed mineraalexemplaar, zelfs als het enkel maar een zwarte, vormloze klomp radioactief materiaal betreft...

Toen de gebroeders Landsverk aan het einde van de 60-er jaren werkten in de Tuftane groeve in Frigstad, vonden zij onder het mos 3-4 cm dikke thortveitietkristallen in het gesteente. Terwijl uit de groeve voornamelijk thortveitiet gewonnen werd, werden tevens een aantal zakken met gadoliniet gewonnen. Willy Landsverk beschrijft een groot exemplaar van omtrent 100 kg welke aan groothandelaar Østerhus werd verkocht. De hele klomp werd echter teruggestuurd toen het davidiet-(Ce) bleek te zijn. Davidiet-(Ce) werd hier voor het eerst in de geschiedenis ontdekt in de Tuftane grove. De gemeente is trots een imposant 2 kg groot exemplaar in haar bezit te hebben, zelfs al betreft het ook hier enkel maar een zwarte klomp...

Een andere zeldzaamheid is het onschijnbare, witte, op veldspaat lijkende mineraal tveitiet-(Y) welke in Noorwegen uitsluitend gevonden is in Birkeland in Iveland en Tveit in Telemark, waar de naam ook van af is geleidt.

Knut Mølland heeft regelmatig bijgedragen met exemplaren voor de “gast-exposities”, zoals b.v. met prachtige kristallen van aeschyniet-(Y), spessartien en calciet van de Mølland groeve. Het grootste aeschyniet exemplaar meet 10 x 20 cm, en is opgebouwd uit omtrent 30 meer of minder samengegroeide kristallen met een lengte tot 4 cm. Door ons ook zeer op prijs gesteld is een 30 x 35 cm groot exemplaar met rijkelijk spessartien, met kristallen met een diameter tot 5 cm. Wij prijzen ons gelukkig ooit deze exemplaren gekocht te hebben!

Meer recentelijk heeft de gemeente een aantal goede gadoliniet-(Y) exemplaren van de Slobrekka groeve in Frigstad verworven.

Arild Omestad en Frank Strømmen pompten de Storsynken groeve in Knipane leeg, met de intentie een biotiet-rijke zone nader te onderzoeken. Hier werden vele zeer fraaie pyriet exemplaren gevonden met kristallen tot 10 x 11 cm groot! Verder werden hier ook zeer fraaie kristallen van apatiet en titaniet gevonden. Topklasse exemplaren van alle genoemde soorten kunnen in de expositie bewonderd worden.

In verbinding met het springen op de Mineralsti in Evje een paar jaar geleden, werden zeer goede monaziet exemplaren gevonden. Ronald Werner heeft op kundige wijze een aantal fantastische expositie-exemplaren geprepareerd. Eén van deze prachtexemplaren heeft 5 kristallen tot 2,5 cm groot.

Van Ivar Gautestad verwierven wij een collectie van 12 verschillende gefaceteerde kleurvariaties van beryl uit de omgeving. De kleur

varieert van blauwe aquamarijn, diverse nuances groen-blauw tot goudberyl van Knipane.

Toen de nieuwe eigenaar van de Kåbuland boerderij kort geleden zijn erf wou uitbreiden, openbaarde zich een grote met klei gevulde kwartsholte aan de rand van een pegmatietzone. De kristallen waren enigszins aangetast en moeilijk schoon te maken. De kleur varieerde van melkwitte kwarts tot donker zwarte rookkwarts. In de expositie bevindt zich een van de beste exemplaren.

Gedurende de jaren hebben vele verzamelaars bijgedragen aan de gemeentelijke expositie door het exposeren van mineralen uit hun eigen collectie. Voor het komende seizoen inviteren wij i.h.b. verzamelaars met recentelijk gevonden mineralen.

Ter afsluiting volgt hier een lijst met de in de expositie getoonde mineralen:

Aeschyniet-(Y), albiet, allaniet-(Ce), almandien, ancyliet-(Ce), antophylliet, bastnäsiet-(Ce), bertrandiet, beryl, betafiet, biotiet, bismuthiniet, calciet, cerianiet-(Ce), chalcopyriet, chloriet, chrysotiel(?),chrysoberyl, clinozoisiet, davidiet-(Ce), epidoot, euxeniet-(Y), fergusoniet-(Y), ferrocolumbiet, fluorapatiet, fluorapophylliet, fluoriet, gadoliniet-(Y), gahniet, hematiet, illiet, ilmeniet, ilmenorutiel, keiviiet-(Y), kwarts, manganotantaliet, microliet, mikroklien, molybdeniet, monaziet-(Ce), muscoviet, polycraas-(Y), prehniet, pumpellyiet, pyriet, pyrrhotiet, rutiel, schörl, spessartien, stilbiet, thorogummiet, thortveitiet, titaniet, tombarthiet-(Y), topaas, tveitiet-(Y), uraniniet, uranophaan, xenotiem-(Y) og zirkoon.

Wij hebben nog steeds ruimte genoeg voor verdere verbeteringen en aanvullingen, en de "gemeente-geoloog" is ten alle tijden te bereiken per telefoon 37961800/37961704.

Ten slotte wil ik geoloog Ole Fridtjof Frigstad bedanken voor zijn waardevolle hulp.

Vatnestrøm, 23.03.04

Kjell Gunnufsen